

PROROK MOJŽIŠ TROCHU INAK

Mário BLAHOTA

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Mojžiš je ústrednou ľudskou postavou kníh Exodus až po Deuteronomium. Nebolo by vhodné hovoriť o knihe Exodus, bez zmienky o Mojžišovi. O Mojžišovi sa dá vypovedať mnoho, predovšetkým, že v biblickej tradícii je jeho osoba chápaná ako postava prorocká, ako ten ktorý hovoril tvárou tvár s Jahvem *Dt 34,10*. Kým v *Ex 33,18-23* je opis ako vo *v.18* Mojžiš žiada Jahveho, aby mu ukázal svoju slávu. Odpoveďou mu je *v.20*, kde Jahve hovorí „*Nebudeš môcť vidieť moju tvár, lebo ma neuvidí človek aby zostal nažive*“. Tak ako si opíšeme v stati o tradícii patriarchov, tak aj v stati o teofánii Boha, tak práve aj v podaniach o Mojžišovi vidieť, že sa tu prelínajú zrejme staršie tradície o „*možnosti nekomunikovať s Bohom tvárou v tvár*“ a tradíciou „*komunikovať s Bohom tvárou v tvár*“. Zrejme mladšie podania a legendy o Mojžišovi z neskorších čias, opisujú Mojžiša ako výnimočnú a jedinečnú postavu dejín Izraela a pre toto opis „*komunikácie s Bohom tvárou v tvár*“, ako to vidíme v *Dt 34,10*. A práve kniha Deuteronomium, je pôvodne samostatnou knihou mladšieho dáta. Stručne povedané, že exilové a poexilové obdobie je obdobím „*kanonizovania*“ a „*reedície*“ starších biblických podaní. Teda aj staršie zbierky a rozprávania o Mojžišovi, práve v tomto období prešli určitou teologickou transformáciou, s ohľadom na znovuvybudovanie novej národnej identity Izraela. Pre ďalšie rozvinutie tejto témy, je potrebné poznať a pochopiť dejinné pozadie Izraela v exilovom, a bezprostredne poexilovom období. Práve v tomto období sa Izrael stáva „*národom knihy*“. Izrael v poexilovom období, aby zachoval svoje kultúrne dedičstvo a svoju národnú identitu musel tak povediac, znovu prehodnocovať svoje teologické dedičstvo. Starobylé príbehy, legendy a tradície o praotcoch, hrdinoch, prorokoch a kráľoch opäť dostávajú nový teologický šat, a to nie len pôsobením a ich zvestou v dejinách Izraela, ale aj

nový „národný rozmer“. Práve keď toto pochopíme, tak slová z Dt 34,10 „Ale nepovstal viacej v Izraelovi prorok, aký bol Mojžiš, ktorého by bol znal Hospodin tvárou v tvár“ nadobudnú jasné kontúry pre čitateľa Deuteronomia. Pretože práve teológia knihy Deuteronomium, je teológiou „deuteronomistickou“, ktorá dejiny interpretuje s „ohliadnutím sa späť“ na dejiny Izraela, a nanovo ich teologicky sprostredkováva národu. Po takomto krátkom úvode sa môže začať naša snaha o priblíženie osoby Mojžiša. Už samotné meno v hebrejskej forme „Moše“ naznačuje určitú spriaznenosť s egyptskou teoformnou koncovkou mien egyptských faraónov. Mená ako Thutmose alebo Ramesse vlastne znamenajú to, že egyptské božstvá boli sploditelia faraónov a egyptskí králi boli vlastne prídavkom „mose“ ich synovia. Touto problematikou sa zaoberal už Sigmund Freud vo svojom diele „Mojžiš a monoteizmus“. Už samotný biblický text v Ex 2,1-10 sa snaží prostredníctvom príbehu vysvetliť, pôvod Mojžišovho mena. Problém je však v tom, že faraónova dcéra vo v.10 hovorí „A bol jej za syna, a nazvala jeho meno Moše a riekla: Lebo som ho vytiahla z vody.“ Musím však povedať, že je nepravdepodobné, aby egyptská princezná vedela hebrejsky, keďže ako sme si vyššie uviedli, že sa v prípade ľudu, ktorý sa podieľal na otrockých prácach jednalo o malú nevýznamnú skupinu. Keďže aj egyptské historické záznamy mlčia o odchode tejto skupiny z Egypta. Z príbehu podaného v knihe Exodus je jasné, že ide o **etiologické podanie** a vysvetlenie mena Moše. Biblická tradícia bežne užíva etiologické podania vysvetľujúce mená kultických miest, mien osôb atď., ako napríklad zápas Jáкова s Bohom v Gn 32,23-32 kde sa etiologicky zdôvodňuje názov miesta ako „Penuel“ hlavne verš 31. Alebo podanie o Jákovovi a jeho sne v Gn 28,10-19 kde sa nám zachovalo etiologické podanie o mieste zvanom „Betel“. Tiež aj etiologické zdôvodnenia názvu studne z príbehu o „vypudení Hagar“ v Gn 16,6-16 a v Gn 21,9-20. Nie je to nič nezvyklé, pretože biblický človek neuvažoval vedeckým spôsobom, ale pracoval s legendami o svojich predkoch a všetky príbehy nemali za úlohu vedecky definovať miesta a činy osôb, ale vždy tam išlo o tzv. „demytologizovanie ich mlhavého pôvodu a činov“. Takýmto etiologickým rozprávaním, sa osoby a miesta stávajú konkrétnymi osobami a miestami. Práve tu biblické postavy dostávajú dejinný historický rámec. Už nejde o mýtus, ako v iných

národov, ale o konkrétne dejinné a historické zasadenie biblických miest a osôb, do prostredia v ktorom Jahve pôsobí. Teda v dejinách a dejinným, nie mytologickým spôsobom. Tak je to aj s príbehom o Mojžišovi. Už to nie je postava mýtická s nejasným pôvodom, ale postava konkrétna a historická na ktorú sa môže ďalej naviazať príbeh o vyvedení Izraela z Egypta, uzavretie zmluvy a putovanie púšťou. Z hľadiska religionistických zrovnávacích štúdií, je príbeh v *Ex 2* o narodení Mojžiša porovnateľný s inými významnými mýtickými postavami dávneho staroveku.⁵³ Napríklad kráľ *Sargon z Akkadu* z 3. tisícročia pred Kr. o ktorom sa píše, že aj jeho matka porodila tajne a spustila ho košom dole po rieke. Rieka ho doviedla k mužovi menom Akki, ktorý bol čerpačom vody, a ten ho vychoval ako vlastného. Podobné legendy sú aj o *Kýrovi*, *Remulus* a *Rémus*. Z gréckej mytológie sú to *Oidipus*, *Perseus*, *Herakles* a iní. Vždy tam ide o podobný mytologický rámec. Má sa narodiť významná osobnosť, a jej narodenie spôsobí ťažkosti už doteraz panujúcej božskej alebo kráľovskej autorite. Ich narodeniu predbieha útlak, prenasledovanie a tak náš hrdina musí uniknúť a vracia sa späť ako dospelý jedinec, ktorý zmení dejiny či už nábožensky, alebo politicky. Pozri aj narodenie a útek Christa do Egypta v *Mt 2,1-23*. Po prehlbení týchto poznatkov však nesmieme ostať na bode, že sa jedná len o mytologické postavy. Práve naopak. Tak ako som opísal významné nábožensko-politické osobnosti staroveku boli vždy predmetom legend a mytologického zbožšňovania ich pôvodu. A takéto mytologické uvažovanie v staroveku, potvrdzovalo ich výnimočnosť. ***Biblická tradícia sa však snaží demytologizovať a zasadiť ich od počiatku svojho pôsobenia, do konkrétnej dejinnej doby.*** Teda v prípade nášho Mojžiša, ak aj bolo nejaké staršie podanie a spojitosť s egyptským pôvodom Mojžiša, tak hebrejský autor sa snaží osobu Mojžiša takpovediac „odegypštiť“ a dať mu jasné hebrejské kontúry, ktoré budú použiteľné pre budovanie národnej identity budúceho Izraela. *Teda práve v tomto vidím hebrejského génia „demytologizácie“ osôb a dejín a v konečnom dôsledku aj Boha samotného.* O tom, že ohľadom Mojžišovej osoby boli rôzne podania, možno vybadať aj zo samotného textu. Konkrétne narážam na udalosti v *Ex*

⁵³ FREUD, S. 1995. *Mojžiš a monoteizmus*. Bratislava : Danubiaprint, 1995. s. 12.

2,18 a Ex 3,1. Ide o stať kde sa opisuje Mojžišov útek k Midjáncom. Kým v Ex 2,18 sa Mojžišov budúci svokor volá *Reuel*, tak v Ex 3,1 sa volá *Jetro*. Tu práve badať rôzne pramenné vrstvy textu knihy Exodus, ktoré sú zipovito poskladané do jednoliateho príbehu. Preto aj hora na ktorej sa Jahve zjavuje Mojžišovi sa raz nazýva „*Choreb*“ ako v Ex 3,1 a v iných textoch sa nazýva horou „*Sinaj*“ ako v Ex 19,23. Nejedná sa o dve rozdielne hory, ale o dve rozdielne tradície a pramenné vrstvy, ktoré sa nachádzajú aj v knihe Exodus. Jedná sa o pramenné vrstvy s pracovným názvom *Jahvista a Elohista*. Treba si všimnúť aj dvojité rozprávanie o povolaní Mojžiša v Ex 3,1-4,17 a Ex 6,2 -7,7. Pozoruhodné je aj to, že v texte o Mojžišovom úteku k Madiáncom v Ex 3,1 je Mojžišov svokor Jetro uvedený ako „*kňaz a knieža Madianska*“. Práve táto zmienka v odbornej literatúre, dáva dôvod k vzniku rôznych hypotéz o mimoizraelskom pôvode kultu Jahveho. Teda, že Izraeliti prevzali kult od Madiáncom prostredníctvom Jetra k Mojžišovi. Poukazuje sa aj na text v Ex 18,1-12, kde Jetro prichádza k Mojžišovi, lebo počul čo všetko Jahve učinil Izraelitom, aby mu prostredníctvom prinesenej obety vzdal chválu a úctu. Niektorí vo v. 10 chápu slová Jetra „*Nech je zvelebený Hospodin, ktorý vás vyslobodil z rúk Egypťanov faraóna.....*“ ako vyznanie svojmu Bohu z madianska. Slová vo v. 11 „*Teraz som poznal, že Hospodin je väčší než všetci bohovia...*“. znejú a môže z nich vyplývať, že Jetro bol polyteista, teda uznával viacero božstiev. Táto možnosť však nevylučuje, že meno Jahve mu už nebolo známe. Možný tu je výklad, že ho poznal, ale slová „*až teraz som poznal*“ že Jahve je väčší, že ho mohol poznať, ale až teraz si uvedomil jeho nadradenosť nad inými božstvami. Ale v.11 môže znamenať aj to, že sa jedná o *Jetrovo obrátenie*.⁵⁴ A to buď obrátenie vo forme ako som vyššie opísal „*z polyteizmu k Jahvemu, ktorého už poznal*“ alebo obrátenie absolútne, teda „*z polyteizmu k Jahvemu, ktorého nepoznal*“. To druhé obrátenie teda znamená, že o Jahvem nikdy predtým nepočul, ale na základe Jahveho divov, ktoré učinil v Egypte sa odvracia od svojich uctievaných božstiev k Bohu novému, o ktorom tak veľa počul, teda k Jahvemu. A vo v. 12 mu prejavuje úctu prostredníctvom prinesenej obety, aby tak utvrdil, že aj on s ním uzaviera

⁵⁴ RENDTORFF, R. 1993. *Hebrejská bible a dejiny*. Praha : Vyšehrad, 1993. s. 35.

zmluvu, a chce ho uctievať. Je tam uvedená aj obetná hostina, a to v biblickej starovekej tradícii znamená, že prostredníctvom obetných hodov sa uzatvárali zmluvy. Totiž v dobe patriarchov v knihe Genesis, a tiež aj v knihe Sudcov sa môžeme dočítať, že rodiny priniesli obeť Jahvemu bez kňazského prostredníka. Tuk a droby sa obetovali Bohu, a zbytok zjedla celá rodina spoločne. Išlo o obecenstvo veriacich so svojím Bohom. Príklad utvrdzovania zmluvy medzi rodinnými klanmi môžeme vidieť aj v Gn 31,44-54. Ustanovenie sviatku Pesach v Ex 12,1-51 je ustanovením obetnej zmluvy. Aj zmienka v Ex 24,11⁵⁵, kde kniežatá Izraela videli Boha a nezabil ich, ale *spoločne pred ním na vrchu jedli a pili*. Teda je tam opis obetnej hostiny, ako deklarácia o uzatvorení zmluvy. Teda aj zmienka o Jetrovi v našom rozoberanom texte v Ex 18,1-12 a to konkrétne vo v. 12⁵⁶, kde sa hovorí o obetnej hostine naznačuje, že Jetro prišiel za Mojžišom k Sinaju, aby uzavrel zmluvu s, pre neho, *novým Bohom menom Jahve*, spolu s Mojžišom a staršími. Takto môžeme spochybniť tzv. „Kénijskú hypotézu“ o pôvode kultu Jahveho.

Na záver by som rád ešte ozrejmil, prečo sa v západnej kultúre a kresťanstve zvykol Mojžiš zobrazovať s tvárou, na ktorých má rohy. Takúto podobu môžeme nájsť aj v bazilike sv. Petra v Ríme, a aj umelci ako Michelangelo v 16. storočí vytvoril sochu rohatého Mojžiša. Teda už od stredoveku môžeme badať pri umeleckom vyobrazení Mojžiša zobrazeného ako postavu s dvoma rohmi na čele. Takéto zobrazovanie má svoje korene v mazoretskom hebrejskom texte knihy Exodus 34,29-35. Konkrétne sa jedná o v. 29, ktorý popisuje, že keď Mojžiš schádzal z hory Sinaj s dvoma doskami zákona, nevedel že sa *skveje koža na jeho tvári*. Teraz si pozrime text v pôvodnom znení. Text znie nasledovne:

וַיְהִי בְרֶדֶת מֹשֶׁה מִקֶּר סִינַי וַשָּׁנִי לָהֵת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרֶדֶתוֹ מִן־
הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עָור פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֵתָּא: ^{WTT} Exodus 34:29

⁵⁵ Boh nezdvihol ruku na popredných Izraelitov, hoci ho uzreli. Potom jedli a pili.

⁵⁶ Potom Mojžišov test Jitro priniesol Bohu spaľovanú obeť i obety s hostinou. Áron a všetci starší Izraela prišli, aby sa zúčastnili spolu s Mojžišom na obetnej hostine pred Bohom.

Text by sme mohli preložiť nasledovne: *“A stalo sa keď zišiel Moše z hory Sinaj a dve dosky svedectva v ruke Mošeho počas toho ako zchádzal z tej hory a Moše nevedel, že žiarila koža jeho tváre od jeho rozhovoru s ním.”*

V texte si treba všimnúť, že pre nás je podstatné hebrejské slovo קָרַן (*káran*). Tento tvar je v našom texte v slovesnom rode *qal*. קָרַן: **qal**: pf. קָ: **shine, be radiant** (of face) Ex 34^{29f+35}. Ak by bol daný tvar v v slovesnom rode *Hif*. הִפִּי: pt. מִקְרַן: **be with horns** Ps 69³², zmenil by sa preklad slova. Teda *qalový* slovesný rod tento výraz prekladá ako *“žiariť”*, ale aj *“vysielat’ žiaru”*, a v *hifiovom* tvare už znamená *“byť s rohmi”*, alebo *“zapríčiniť, aby mal niekto rohy”*. Vieme, že mazoréti v 10. stor n.l. opunktovali hebrejské konsonanty, teda spoluhlásky samohláskami. Znamená to, že ak hebrejské slovo *“karn”* v texte bolo bez samohlások dalo by sa opunktovať ako naše *“káran”* čo vidíme aj v našom texte, ale dalo by sa opunktovať ako aj *“keren”*. A slovo *“keren”* znamená práve **“roh”**. Preto v *hifiovom* tvare už sa mení význam slova a prekladá sa ako *“mať roh”*.

Pozrime sa, čo na text hovorí text Septuaginty. Text znie nasledovne:

LXT **Exodus 34:29** ὥς δὲ κατέβαινεν Μωυσῆς ἐκ τοῦ ὄρους καὶ αἱ δύο πλάκες ἐπὶ τῶν χειρῶν Μωυσῆ καταβαίνοντος δὲ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους Μωυσῆς οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν αὐτῷ

Nie je treba prekladať celý text, len si musíme všimnúť, že Septuaginta tento hebrejský tvar prekladá slovom **δεδόξασται**, čo môžeme smelo preložiť ako *„oslávená,ý”* teda preklad znie *„oslávená bola koža na jeho tvári”*. Lexikónny text píše: **δοξάζω**—**1. praise, honor, magnify** Mt 5:16; 6:2; Lk 5:25f; Ac 11:18; Ro 11:13; 1 Cor 12:26; 1 Pt 4:16.—**2. clothe in splendor, glorify** J 8:54; 13:31f; 17:1, 4; 21:19; 2 Cor 3:10; 1 Pt 1:8; of life after death J 12:16, 23; Ac 3:13; Ro 8:30.

Keď sa vrátíme k hebrejkému textu, tak aj židovskí rabíni a učenci ako napríklad *Rabbi Shor*, tvrdí, že slovo sa ma čítať ako *“keren”*, pretože tvár mu tak žiarila, že mala podobu dvoch svetelných lúčov, ktoré pripomínajú rohy. Preklad s výkladom k Starému zákonu: Exodus, Levitikus, s. 325 hovorí toto: *“Zobrazování Mojžíše s rohy křesťanském umění, se opírá o překlad, který od Aquily přešel do Vulgáty: “jeho tvář byla orožená (rohatá).”* A ďalej píše: *“Původne šlo o jistě o náznak, že Mojžíš je postavou vskutku jedinečné, velké, nedpřirozené moci (sr. Dan 7, 7n), a proto byla ve starém Orientu symbolem králů a bohů. Teprve pozdějším zduchovňováním dochází k představě zářící kůže, tak tomu rozumí apoštol Pavel (2Kor 3).* Teda v starovekom svete, v myslení Orientu boli rohy symbolom nadprirodzenej moci kráľov a bohov. Zobrazovanie démonov a diabla s rohmi, pochádza až zo stredovekej Európy, približne od 11. storočia n.l. Preto treba chápať zobrazovanie rohatého Mojžiša u renesančných autorov ako o návrat k myšlienkam vznešeného starého Orientu.

SUMMARY

Moses is the central human figure of books from Exodus to Deuteronomy. In Biblical tradition, his person is perceived as a prophetic figure, like the one who has spoken face to face with Yahweh. The younger writings and legends of Moses from a later date describe Moses as an exceptional and unique figure in the history of Israel. Older collections and narratives about Moses have just undergone some theological transformation in this period. Israel in the post-exile period of identity had to re-evaluate its theological heritage. However, the Biblical tradition seeks to demythologize and plant them from the beginning of their activity to a particular historical age. In the case of our Moses, if there was any older service and connection with the Egyptian origin of Moses, the Hebrew author tries to dispossess Moses's connection with Egypt and give him clear Hebrew contours that will be useful for building the national identity of the future of Israel.

Zoznam bibliografických odkazov

- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1967/77. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1967/77. ISBN 3-438-05219-9.
- Bible Works*. LLC. 1994-2006. *CODEX LENINGRADENSIS. Hebrew text version ID*. WTT Biblia hebraica Stuttgartensia.
- RAHLFS, A. 1935. *LXX Septuaginta*. Stuttgart : German Bible Society. Greek text version ID: LXT.
- GESENIUS, F. W. H. 1997. *Hebrew-chaldee lexicon to the Old testament*. Michigan (USA) : Baker Books, 1997. ISBN 0-8010-3736-0.
- BLAHOSLAV, P. 1997. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha, 1997. ISBN 80-7017-121-9.
- SOUČEK, J. B. 1997. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. Praha, 1997. ISBN 80-7017-025-5.
- STARÝ ZÁKON, *Průklad s výkladem II –Exodus, Levitikus*. Praha : Kalich, 1975.
- FREUD, S. 1995. *Mojžiš a monoteizmus*. Bratislava : Danubiaprint, 1995. 168 s. ISBN 80-218-0185-9.
- RENDTORFF, R. 1993. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha : Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-190-3.

PROPHET MOSES A LITTLE DIFFERENT

Mário Blahota, doctorand, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, mario.blahota@smail.unipo.sk, 00421517724729

Abstract

The article describes the person of the Old Testament Prophet Moses, who is one of the most prominent figures of biblical Israel. Moses' description is based on the comparison of old legends describing similar personalities with fates that are close to Moses' life. These are Egyptian stories from which the later Jewish authors tried to get out to make Moses to become the national identity of Israel. Finally, it supplied an explanation of a particular type of medieval western view of Moses with horns.

Keywords

Prophet, Moses, Israel, legend